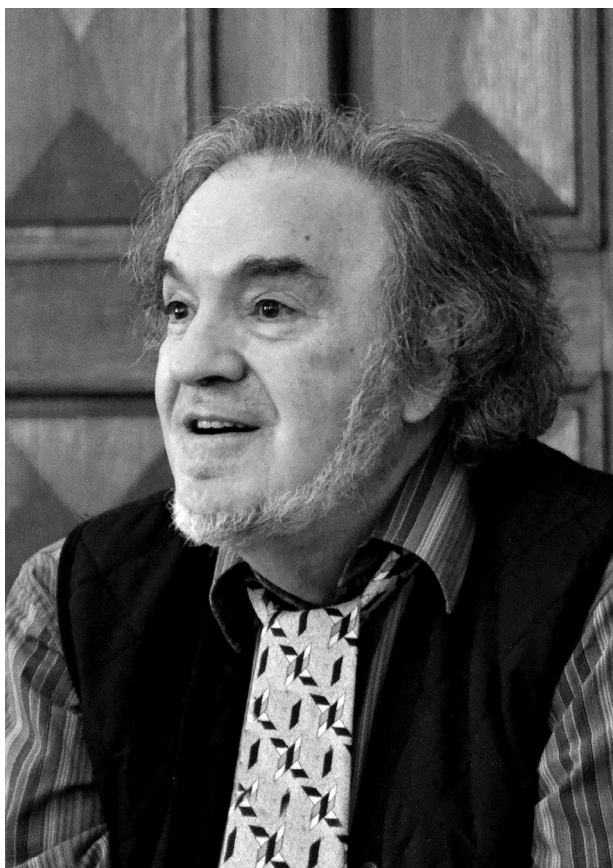

IN MEMORIAM LUKU PALJETKU (1943. – 2024.)

UDK: 929 Paljetak, L.*

821.163.42

DOI: 10.15291/csi.4375

Okrugli stol „60 godina Odsjeka za hrvatski jezik i književnost” (30. studenoga 2017.)

Luko Paljetak rođen je u Dubrovniku 1943. godine gdje je proveo djetinjstvo i ranu mladost. Dubrovnik je nedvojbeno postao i ostao ključno mjesto njegova života i književnoga poziva. Kratko vrijeme koje nije živio u Dubrovniku, bilo je razdoblje njegova boravka u Zadru – doba kada se formirao i kao pjesnik, prevoditelj, dramaturg, filolog. U Zadru je Paljetak na Filozofskom fakultetu studirao anglistiku i tadašnju

jugoslavistiku. Po završetku studija, zapošljava se kao dramaturg u Kazalištu lutaka Zadar. Tada je napisao i svoje prve drame. Neko vrijeme bio je asistent profesoru Nikoli Ivanišinu, također Dubrovčaninu, na predmetima iz novije hrvatske književnosti. Fakultetska stega nije bila mjera pjesnika, osobito razigranog ludista kakav je bio Paljetak. Kasnije je ipak doktorirao na temu *Književno djelo Ante Cettinea*. Godine 1978. odlazi s Fakulteta i vraća se u svoj rodni Dubrovnik.

Paljetak je svoj dolazak u Zadar, koji je značio odvajanje od Dubrovnika, živopisno zabilježio u prigodnom tekstu „Sjećanje na moje studentske godine u Zadru od 1964. do 1968.“:

„U Zadar sam došao u jesen 1964. godine. Pratio me moj otac Niko. Cijelo je vrijeme plakao. U Dubrovniku mi nisu htjeli odobriti stipendiju. Nekako nisam bio podoban, premda sam bio jedan od najboljih učenika i u osmogodišnjoj i u srednjoj školi. Mogao sam računati samo na ono malo novca što ga je moj otac nekako uspijevao odvojiti od svoje male mirovine. Bio sam završio petogodišnju Učiteljsku školu (tzv. Preparandiju) u Dubrovniku i dva semestra Pedagoške akademije. Na odlazak na studij odlučio sam se na nagovor svoje prijateljice prof. Ete Rehak i prof. Nikole Ivanišina koji je već radio na Filozofskom fakultetu u Zadru, na Katedri za noviju hrvatsku književnost.

Doći do Zadra autobusom bila je prava 14-satna avantura. Kada se moj otac, sa suzama u očima vratio u Dubrovnik, ostao sam sâm u Zadru, nepoznatom mi gradu koji se sa svojom okolicom odjednom nekako zastrašujuće rasprostora preda mnom, širok i ravan u odnosu na moj zidinama okruženi, zaštićeni, mali Dubrovnik. Prepušten samo sebi našao sam se u gradu koji je s jedne strane gledao na bliske, nepoznate mi otoke ispred njega i na udaljeni velebit Velebit u zaleđu. Prepun neodgovorivih pitanja krenuo sam u novu sredinu, osjećajući duboku tugu protkanu željom da se negdje sakrijem od svega što me čeka, znajući da je to nemoguće. Ono što sam odmah zapazio bila je golema količina otvorenog neba iznad Zadra. Pokrivalo ga je kao beskrajna plava kupola i to me nekako ohrabrilo.”

Otvoreno nebo iznad Zadra za Paljetka se pokazalo poticajnom aumom za sanjarenje. Kako nadalje svjedoči, diplomirao je 1968. godine kao najbolji student Fakulteta, a iste godine objavio je svoju prvu pjesničku zbirku *Nečastivi iz ruže*.

Gledano iz današnje perspektive, nakon punih pedeset i pet godina od objavljivanja *Nečastivog iz ruže*, Paljetkov opus promatramo kao zaokruženu cjelinu pjesničkoga rada i posvećenja. Premda je zamjetan trag ostavio i u drugim žanrovima, osobito u

drami i romanu, u filološkim znanostima i esejistici, a o njegovim prevoditeljskim zaslugama da se i ne govori, Paljetak je ipak prije svega bio i ostao – pjesnik. Njegove pjesničke oči, sluh i vizija – utkane su u svako djelo. Nacrti romana o Cvijeti Zuzorić (*Skroviti vrt*) ili Marinu Držiću (*Marin*) već su ranije otisnuti kao njihove pjesničke slike u zbirkama *Izbjegle pjesme* i *Pjesni na dubrovačku*. Prevoditeljsko druženje s pjesničkim i književnim genijima poput W. Shakespearea, G. G. Byrona, O. Wildea, E. A. Poea, G. Chaucera, pa i Franca Prešerna, čiji je cjeloviti opus preveo na hrvatski jezik, ali i tolikih drugih, isto su tako zaživjeli u intertekstualnim dijalozima unutar bića njegove poezije. Spomenimo da se uz poeziju Paljetak bavio i slikarstvom, a imao je i nekoliko samostalnih izložaba. Više njegovih pjesničkih knjiga objavljeno je u grafičkim mapama poznatih hrvatskih slikara. Uza sve, uvjereni smo da je njegov „spomenik trajniji od mjedi” ipak poezija. Prvi izbor i životni put. Stoga ćemo nastojati proniknuti u razigrane varijacije Paljetkova pjesništva, od radosnog i razigranog mladenačkog pjeva do „bijelih tama” njegove osamljeničke, kasne lirike.

RUŽE I PTICE NA BIJELOJ PODLOZI STIHA

Godina 1968., osim što je bila prijelomna za svijet, pokazala se izrazito važnom za hrvatsku kulturu i hrvatsku poeziju. Zahvaljujući Paljetkovoј zbirci *Nečastivi iz ruže* može se reći da tom godinom u hrvatskom pjesništvu počinje postmoderna. I to upravo u Zadru.

Prva Paljetkova zbirka obilježena je igrom i idejom bijega od zbilje, odnosno potpunog negiranja dimenzije vremena. On svoj poetski svijet smješta u imaginarne prostore trubadurskih vremena te ih sinkronizira s vlastitom zbiljom, na tematskoj se razini vraćajući u svjetove vitezova i gospa. Međutim, povratak tradiciji zamjetan je i na razini stiha. On u *Nečastivom iz ruže* implementira vezani stih, četrnaesterce raspoređene u sestine što obiluju pjesničkim, osobito zvukovnim figurama. I Tonko Maroević u knjizi izabranih Paljetkovih pjesama – *Bijela tama* – ukazuje na njezin položaj „postmoderne prije postmoderne”. Kada je 1995. godine Luko Paljetak objavio svoju iznimnu i tada po svemu drukčiju zbirku za koju je ovjenčan *Goranovim vijencem* 1995. godine – *Singerica pod snijegom* – u *Vjesniku* objavljuje intervju s Brankom Džebić pod naslovom „Singer koji pjeva”. Tu je Paljetak s popriličnim vremenskim odmakom prvi put sâm progovorio o svojoj prvoj zbirci, kako je nastala i koliko je utjecala, ali i uvjetovala njegovu daljnju poetiku. Svjedoči kako je predosluhnuo bilo vremena svojim prirodnim pjesničkim darom i željom za samodisciplinom:

„U počecima, u mladenačkoj razbarušenosti, kada nisam znao kako pisati, nedostajala mi je disciplina. Na sreću, uspio sam na vrijeme shvatiti da je moj nedostatak u činjenici da je moja mašta neorganizirana, da se ona hvata svakog predmeta i da je to nešto unutar nje same razorno.

Kada sam istu pjesmu koju sam dan ranije napisao u nevezanu stihu, sada pokušao napisati u novom obliku, shvatio sam da sam postao bolji. Iz vlastite pjesme koja se dovela u red i počela eufonično govoriti za mene, počeo sam učiti vlastitu disciplinu. Okrenuo sam se onda svim oblicima vezane poezije, jer sam htio zanatski sve o njoj naučiti. Uspjeh dugujem prirodi, koja me je obdarila savršenim sluhom, pogotovo za ritam, pa tako dok pišem ne moram misliti na ritam, stope i sve ono što bi me omelo u procesu stvaranja. Tako je nastala prva knjiga pjesama, koje je tada kada se pojavila bila vrlo anakrona, zapravo zastrašujuće anakrona za mladog pjesnika koji je htio na taj način naprijed.

No bio sam tvrdoglav, ne zato što sam ja po prirodi tvrdoglav, ali naprosto nisam znao ni htio drukčije, a natrag više nisam mogao u nešto što sam smatrao da ne poznam i ne znam. Morao sam na taj način dalje, vjerujući da će neki dobri vjetrovi, dobre muze poezije učiniti nešto i za pjesnika koji se drznuo pjevati malo drukčije. Imao sam sreću, vrijeme i ovo naše stoljeće, ukusi koji su se mijenjali radili su i za mene, s onim što smo kasnije nazvali postmodernizmom ponovno su se vratile te iste teme i briga za oblik.”

Nakon zbirke, čiji su dominantni motivi ptice i ruže u imaginarnim pejzažima, ubrzo slijede Paljetkova nova poetska ostvarenja – zbirke *Kockice za staru damu* i *Ljubičaste kiše*.

Ljubičaste kiše iskorak su u nešto novo. Knjiga *Ljubičaste kiše*, objavljena u Biblioteci Razlog 1973. godine, knjiga je ljubavne lirike obojene egzistencijalnom tjeskobom. Ako su njegove intimne prostore ljubavi i pjevanja u ranijim zbirkama zauzimali trubadurski likovi, pejzaži ispunjeni radosnim pjevom ptica i ljepotom ruža, sada se njegova ljubav iskazuje težinom i tamom mora.

Drukčijeg Paljetka, međutim, čitamo u zbirkama *Ludo pjevanje u planinama* i *Noćni lov*. Premda na stilskoj razini i dalje njeguje zatvorenu formu, sa svojom tipičnom ludičkom figurom opkoračenja, on se sve više zatvara u svoj intimni svijet nutrine. *Ludo pjevanje u planinama* iz 1978. i *Noćni lov* iz 1981. godine kao da su odškrinuli prostore bjeline za buduće zbirke osamljenosti poput *Singerice pod snijegom* iz 1994. godine ili još kasnijih *Koljenskih otoka* iz 2003. godine. Ove zbirke nastaju i u godinama velikih odluka i promjena za pjesnika. Trajno napušta Zadar da bi se za stalno vratio u svoj Dubrovnik.

Nova faza Paljetkova pjeva u suglasju je s novom fazom hrvatske povijesti, društva i kulture. Nakon iskustva razaranja Dubrovnika, pjesnik više nije mogao biti isti. Napad na Dubrovnik Paljetka je zatekao u Ljubljani gdje ostaje u progonstvu i piše svoju antiratnu zbirku *Izbjegle pjesme / Ubežni pesme*.

Uz *Izbjegle pjesme*, Paljetkov su opus devedesetih obilježile dvije potpuno različite pjesničke zbirke. Riječ je o *Pjesnima na dubrovačku* i *Singerici pod snijegom*. Dakako, ovo nisu i jedine zbirke objavljene tih godina. Međutim, i *Pjesni na dubrovačku* i *Singerica pod snijegom*, svaka na svoj način, prikazuju nam Paljetkovu pjesničku originalnost, inventivnost i tematsku otvorenost.

Singerica pod snijegom Paljetkov je tihi obračun s novim dobom – novim dobom svoga intimnoga života, ali i novim dobom kulture, društva, konačno i generacije.

No s druge strane, *Pjesni na dubrovačku* posve su drukčije. Prvo izdanje ove knjige bilo je 1984., drugo 1990., a konačno dopunjeno 1997. godine. Potonje izdanje pomaklo je sve granice Paljetkova ludizma. Paljetak u intertekstualnu igru s dubrovačkom poviješću i starom književnošću ulazi promišljeno i ciljano, zadire u različite tematske razine, te gotovo trivijalnim pošalicama i doskočicama tematizira dubrovačku baštinu (arhitektura grada, tipska mjesta, slavni Dubrovčani, starija dubrovačka književnost...). *Pjesni na dubrovačku* knjiga je koja se može čitati kao poetski leksikon Dubrovnika. Nevjerojatnom lakoćom Paljetak je uspio na tematsko-motivskoj razini postmodernistički izjednačiti visoko s niskim.

Novo tisućljeće nije donijelo samo nove teme nego i nov odnos prema umjetnosti. Međutim, Paljetak ne odustaje ni od svoga ludizma, a ni od svoga humanizma. Pjesničkim očima promatra svijet, a metaforično bismo mogli reći da njegove oči postaju sve dublje i dublje; takvima ih čini njegov bolni pjev, prostrane bjeline osamljenosti. U novom tisućljeću, 2003. godine, objavljuje zbirku *Koljenski otoci*. To je knjiga koja „dokumentira” bijeg od samoga sebe u virtualne, izmaštane prostore *Koljenskih otoka*. Paljetak na samom početku zbirke čitateljima nudi zamišljenu kartu *Koljenskih otoka* koje je otkrio drevni moreplovac Lulo de Nicq. Jasno je da je u moreplovčevu imenu skriveno ime samoga pjesnika, a Koljenski su otoci, dakako, plod njegove imaginacije.

Posljednja pjesnička knjiga koja sublimira sve Paljetkove osamljeničke bjeline pjesnička je zbirka *Nakupine*. Objavljena je u Zadru, gdje je davne 1968. godine ispod otvorenog neba pjesnik krenuo u osvajanje svijeta riječima, slikama, glazbom. Dakle, točno nakon pedeset godina, 2018. godine, Paljetak objavljuje zbirku *Nakupine*. U ovoj zbirci tako nailazimo na njegovu prvotnu temu „rasapa tijela” koja je u odnosu starog i novog Paljetka kao odnos vitalističke razigranosti prema egzistencijalnoj upitanosti. I u nekim drugim pjesmama primjetna je intertekstualna igra s *Nečastivim iz*

ruže (npr. stihovi „(...) ocat / pristaje ruži bolje od rose”). U zbirci je naznačena stalna autoreferencijalna dimenzija otvorenog pitanja o sudbini pjesnika. Vrijeme više ne podliježe njegovu pjesničkom sinkroniziranju, nego relativiziranju. Pjesme iz zbirke *Nakupine* izriču naizgled jednostavnu i temeljnu istinu o paradoksu ljudskoga postojanja – nakon što čovjek sve više svijet zauzima svojim godinama, djecom, stvarima, životom, to je sve manje u njemu. Stoga zbirka *Nakupine* iskoračuje dalje od svih njegovih drugih osamljeničkih knjiga, iskoračuje u spoznaju ne samo prolaznosti nego i u veliku spoznaju neposjedovanja.

Životni put pjesnika put je povlačenja od svijeta da bi se dao svijetu. Otuda možda i stalna Paljetkova figura opkoračenja, što se poput uvezanih valova vezuje s harmonično usloženim dubrovačkim zidinama. Pjesnik, međutim, nikada do kraja nije zadovoljan, on uvijek želi nešto novo. Pa je tako u toj razigranoj želji traženja Paljetak više puta postigao bitnu novost u hrvatskom pjesništvu, izvan škola i teoretskih ideologija. Ideje, eksperimente, ludičke provokacije – ostvario je sam u dubrovačkoj bjelini radne sobe, svoje velike radionice riječi, s ponekim zasanjanim pogledom na otvorenu kupolu zadarskoga neba.

Napomena: Tekst je skraćena i prilagođena inačica eseja „Dubrovnik na bijeloj podlozi ruža” objavljenog u časopisu Forum (Zagreb, broj 1–3, god. LXII (2023.): 197–224).

Sanja Knežević